

Ἔτος ΣΤ'.

ΕΝ ΣΜΥΡΝΗ 1878.

Φυλ. Α'.

ΛΟΓΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ ΠΕΡΙ ΟΜΗΡΟΥ

Ἐκφωνηθεὶς τὴν 20ὴν Νοεμβρίου 1877, ἐπέτειον ἑορτῆς τοῦ
Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου «Ὁ Ὅμηρος»,

ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΚΑΠΛΑΝΙΔΟΥ.

Κόριοι,

Ἦν ποτε καὶ τὸ πάλαι μεγάλη ξύνοδος τῶν Ἑλλήνων, καθὰ ἐν τοῖς ἔπεσιν ἔτεκμηρίωσεν Ὅμηρος, μουσικῆς δὲ ἀγὼν ἐποιεῖτο, χοροὺς τε ἀνῆγον αἱ πόλεις καὶ ἀγωνιούμενοι ἐφοίτων. Γένη δὲ αἰδῶν ζωηρῶς συμμετέχοντα εἰς τὰς παντοίας τοῦ ἔθνους τύχας, τὰς πανηγύρεις ἐλάμπρυνον κλέα ὑμνοῦντα ἀρήϊα καὶ τὰ τῶν πολιτῶν ἔργα τῇ μούσῃ αὐτῶν μεγαλύνοντα. (1)

(1) Θουκυδ. γ'. 104, 2—6.

Ὅτε δὲ πάλιν ὕστερον τὰ πλεῖστα ὑπὸ ξυμφορῶν κατελύθη, τῶν Ἑλλήνων συχνότατοι ὁμολογουμένως οἱ ἄριστοι περιήρχοντο παντοχόσε συμπεριφέροντες τὸν πυρῆνα τῆς Ἑλληνικῆς διανοίας καὶ τὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἡμερώσεως ζώπυρον ὑπὸ τὸ τραχὺ κάλυμμα τῆς τυραννίδος καὶ δεσποτείας, καὶ, ἑορτῶν ἑκασταχοῦ ἀγομένων, τοὺς ὁμοφύλους παρώτρυνον εἰς τὸν ὑπὲρ πατρίδος ἀγῶνα, τὸ γενναῖον φρόνημα αὐτῶν διεγείροντες, τῶν πεσόντων τὴν δόξαν ἐξυμνοῦντες, τοὺς εὐεργέτας τιμῶντες, μνημεῖα αἰδία εἰς αὐτοὺς καθιδρύοντες, καὶ,

τὰ κοινὰ πρὸς τὸ θεῖον συνάπτοντες, προέτρεπον ἅπαντας εἰς τὴν θεοσέβειαν, τὴν φιλοξενίαν καὶ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν καθόλου.

Οἱ δὲ τούτων μεταγενέστεροι, ἄνδρες ἱεροπρεπεῖς καὶ σοφοί, ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐμφορούμενοι εὐγενῶν αἰσθημάτων καὶ τὰ αὐτὰ ὁμοῦ κρίνοντες περὶ τῶν ἐθνικῶν περιστάσεων, τὴν αὐτὴν δὴ πορείαν καὶ οὗτοι ἐτρέποντο, περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν ἀσχολούμενοι τοῦ ἱερωτάτου καθήκοντος, περὶ τὴν ταχείαν διάδοσιν τῆς χριστιανικῆς, τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἐν γένει, καὶ τοὺς αὐτοὺς ἐν ἀλλήλοις περιθάλλοντες πόθους.

Τούτων δὲ καὶ τοιούτων σοφώτατα καὶ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος ἀνέκαθεν γιγνομένων, ἦτο φύσει ἀδύνατον οἱ ἐκγονοὶ ἐκείνων, γλυκὺν ὕπνον εὐδοντες, νὰ δειχθῶσι κατώτεροι τὴν τῶν προγόνων φιλοπατρίαν καὶ μάλιστα ἤδη, ὅτε ἐν τῇ γενικῇ τῶν πνευμάτων κινήσει πᾶς σπουδαῖος σύλλογος καὶ συνεταιρισμὸς οἷοςδήποτε καὶ πᾶσα ἰδέα ἐπιστημονικὴ καὶ κοινωνικὴ σπεύδει διὰ τοῦ λόγου τὰς ἀρχὰς αὐτῆς ν' ἀναπτύσσει, νὰ διαχέῃ εὐρύτερον τὰς ἰδέας αὐτῆς, ἐνισχύῃ δὲ καὶ κρατύνῃ τοὺς ὁπαδοὺς αὐτῆς, καὶ καθ' ὅν χρόνον διαπληκτίζονται τὰ ἀναμῖξ συνδιάγοντα ἑτεροῖα στοιχεῖα, κακοβούλως δ' ὑποδαυλίζονται καὶ πολλάκις ἐξάπτονται τὰ ἐθνικὰ αὐτῶν μῖση.

Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀπόγονοι κατὰ στίβον ἐπόμενοι τοῖς εὐωνύμοις πατράσι φιλοτίμως συνέστησαν ὡς καρτεροὺς ἐπικούρους καὶ συναρωγούς γενναίους τῶν δημοσίων σχολείων καὶ φιλεκπαιδευτικοὺς Σύλλογους ἔν' ἀθορύβῳ ἐργάζονται μετὰ ζήλου προβάλλοντες πρὸς τὴν ἀμάθειαν, πρὸς τὸ σκότος, τὴν θυρεὸν τοῦ ποτε βαρβάρους ἐξημερώσαντος Ἑλληνισμοῦ.

Πόσῳ δὲ, Κύριοι, λυσιτελεῖς εἰσι πράγματι τοιοῦτοι Σύλλογοι πολλαχοῦ, καὶ πόσῳ συντελεστικαὶ τῶν τοιούτων αἱ πανηγύρεις, οὐδεὶς ἐστὶν ἤδη ὁ καὶ ἐπ' ἐλάχιστον ἀμφισβάλων. Καὶ ἀληθῶς ὡς ὁ μεγάλῳ φρον καὶ ἐλευθέρῳ Κίμων πάντα φραγ-

μὸν ἄρας ἀπὸ τῶν κήπων αὐτοῦ τῷ βουλομένῳ ἐπέτρεπεν, ἔν' εἰσιῶν ἀπολαύῃ τῶν καρπῶν, οὕς ἂν βούλοιστο, οὕτω καὶ οἱ ἐθνικοὶ οὗτοι Σύλλογοι μακρὰν οἴαςδήποτε πολιτικῆς τύβης ἀπέχοντες πάντας τοὺς ἐραστὰς τῶν γραμμάτων προσκαλοῦσιν ἀνεξαιρέτως, ἔν' εὐωχῶνται τοῦ λόγου.

Ἡ δὲ πνευματικὴ αὐτῇ ἐργασία καὶ οἶονεὶ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων ἐν αὐταῖς μάλιστα ταῖς ἐστίαις, ὁπόθεν δὴ ἄλλοτε ὁ Ἑλληνισμὸς ἀναλάμψας πράγματι κατεφώτισεν Ἀνατολὴν τε καὶ Δύσιν, Ἀρκτον καὶ Μεσημβρίαν, καὶ ἐν γένει ἡ παιδευτικὴ καὶ πολιτιστικὴ αὕτη τάσις παρήγαγεν ἕκτοτε εὐάρεστα ἀποτελέσματα.

Ἄλλ' ἐὰν πάντως εὐφρόσυνόν ἐστι νὰ βλέπη τις παρ' ἡμῖν τοιούτους Ἑλληνικοὺς, εἰρηνοφίλους Συλλόγους, οἵτινες λίαν ἐπωφελῶς τὸν προορισμὸν αὐτῶν ἐκπληροῦσι, θεωρητέον εὐτύχημα ὅτι καὶ ἐν τῇ πόλει αὐτῇ τῇ μεγάλῃ, τῇ ἀλιγείτῳ καὶ ποττιάνακτι Σμύρῃ, ἐν ἣ ὁ βίος ὕλικός ἐστι μᾶλλον καὶ ἀπολαυστικός, εὐτύχημά ἐστι, λέγω, πράγματι ὅτι ἐν αὐτῇ ἐργάζονται καὶ τινες πνευματικῶς καὶ λυσιτελοῦντως ἐπ' ἀγαθῷ συντηροῦντες Σχολεῖα, Μουσεῖα, ἀλλὰ δὴ καὶ γὰρ τῷ Ὀμήρῳ ἐπ' ὠφελίᾳ ἰδρύσαντες παντὸς τοῦ κατὰ Σοφοκλέα χειρῶνακτος λεῶ (1), εἰς ὃν συνεισφέρουσιν οὐκ ὀλίγοι πολῖται, ἐπιστατοῦσι δ' ἑκάστοτε ἄνδρες συνετοί, ἐπιστήμονες, πολλαχῶς τὰς γνώσεις αὐτῶν τοῖς ὁμογενέσι μεταδίδόντες.

Ὡς τε ἡμεῖς οἱ νεώτεροι οἱ τιμὴν μεγάλην νομίζοντες τὸ μετὰ τοῦ ποιητοῦ λέγειν ἕκαστος.

«Ταύτης τοι γενεῆς τε καὶ αἵματος εὖχομαι εἶναι» (2) οὐδὲν καινὸν ἤδη πράττομεν, οὐδ' ἀλλότριον, ἐὰν συνήλθομεν σήμερον ἀθρόοι καὶ πρόθυμοι, ἵνα πανηγυρίσωμεν ἄσμενοι τὴν ἐπέτειον ἐορτὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ἀφοῦ δὴ τῶν ἐορτῶν καὶ τῶν πανηγύρεων τῶν γιγνομένων ἑκάστοτε

(1) Σοφοκλ. ἀποσπ. 724.

(2) Ὀμήρ. Ἰλ. Ζ, 244.

εἰς ἀνάμνησιν ἐνδόξων ἔργων ἢ πρὸς τιμὴν ἀνδρῶν τὸ ἀνθρώπινον γένος πολυειδῶς εὐεργετησάντων τὸ μὲν τῆς τελέσεως ἔθος πατριὸν ἐστίν, ἀρχαιότατον, ὃ δὲ σκοπὸς αὐτῶν ἱερώτατος.

Ἐπειδὴ λοιπὸν σήμερον ἐορτάζεται παρ' ἡμῖν ὁ κατὰ Θεόκριτον *Λῶστος* αἰοιδῶν, δαιμόνιος Ὅμηρος, ὁ ἡμέτερος *κεῖνος* ὁ χρύσεος *πολιήτης*, διὰ τοῦτο καὶ ἐνταυθοὶ παρατίθεται Ὀμηρικὴ πανδαισία, οἱ δὲ φιλόμηροι κέκληνται, ἵνα μετάσχωσι ταύτης.

Ἄστοις γὰρ καὶ ξείνοισιν ἴσον νέμει *ἦδε τράπεζα*.⁽¹⁾ Λαμπρὰ λοιπὸν σήμερον ἡ ἐθνικὴ αὕτη ξύνοδος τῶν Ἰώνων καὶ τῶν περικτιόνων καὶ παιδρὸς ἐστὶ πράγματι ὁ φιλεκπαιδευτικὸς οὗτος Σύλλογος. Ἡ δὲ πανήγυρις αὕτη ἐπιλαμπρύνεται ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς παρουσίας ἐκλεκτοῦ ἀκροατηρίου καὶ ἐπισήμων προσώπων, Ἀρχιερέων, Προξένου, Διευθυντῶν, Προεδρείου, Καθηγητῶν, Διδασκάλων, Ἐπιστημόνων, Λογίων, εὐγενῶν Κυρίων, Σπουδαστῶν καὶ πολλῶν ἄλλων ἀξιοτίμων Κυρίων. Καὶ ἐν γένει ἡ ἡμέρα χαρμόσυνος τῷ *Λιπαρῷ* τῶν *Σμυρναίων* ἄστει⁽²⁾ εὐφροσύνης ἀναμνήσκοντι τὸ ἐνδοξὸν παρελθὸν αὐτοῦ.

Ἀχ, πόσω εὐτυχὴς ἀληθῶς θὰ ᾔτο πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης, εἴαν κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς μικρᾶς μὲν, ἀλλ' εὐδαίμονος Ἑλβετίας μὴδένα ἄλλον ἐγίνωσκεν ἀγῶνα, ἢ τὸν τῆς σεμνῆς ἐργασίας, μὴδεμίαν δὲ ἄλλην ἀσπίδα παρὰ τὴν τοῦ δικαίου, μὴδὲν ἄλλο ὄπλον ἢ τὸ τῆς διανοίας καὶ μὴδεμίαν ἄλλην σημαίαν ἢ τὴν τοῦ πολιτισμοῦ! Πόσω δὲ πάλιν ἱλαρότεροι σήμερον ἠθέλομεν εἶσθαι πάντες, εἴαν τὴν ἡμετέραν παιδρότητα μὴ συνώδευσεν καὶ ἀνία ἐκ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων πηγάζουσα τῶν τῆς πολιτείας!

Ναί, Κύριοι, εὐγενεῖς μου Κυρίαι. Ἐνῷ ἡμεῖς ἐνταῦθα τελοῦμεν πανήγυριν μετὰ

τῆς προσηκούσης λαμπρότητος «*ἄνεμος ζαγῆς ἀλλαχοῦ νέφεια σκιδέντα δορήσας λαίλαπι θεσπεσίῃ κάλυψεν γαῖαν ὁμοῦ καὶ πόρτον*»⁽¹⁾, ἀπὸ δὲ τῶν τερπνῶν ὀχθῶν τοῦ Δουνάβεως καὶ ἀπὸ τῶν προβλήτων ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν ἀπὸ πολλοῦ διαχέει τὰς πομπίμους πνοὰς αὐτοῦ τὰς πνιγνὰς καὶ θανατηφόρους! Καὶ δὴ καὶ ταρασσεται ἡ Εὐρώπη, ἡ δὲ Ἀρκτος μυκᾶται ἤντε ταῦρος, ἡ Τουρκία ἀσπαίρει καὶ πάντες διατελοῦμεν ἐν παντὶ θλιβόμενοι· ἐξώθεν μάχαι, ἐσωθεν φόβοι, κίνδυνοι ἐκ γένους, κίνδυνοι ἐξ ἐθνῶν, κίνδυνοι ἐν πόλει, κίνδυνοι ἐν ψευδαδέλφοις⁽²⁾, ἅτε διανοούμενοι ὁπόσα δεινὰ καὶ μεγάλα παρέπονται, ὥς μὴ ὥφελεν, εἰς φθισήνορα πόλεμον!

Ἀλλὰ πεποιθότες ἐπὶ τὴν φωτεινὴν τῆς Θείας Προνοίας ἀκτῖνα, ἥτις καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ζοφερωτάτων τρικυμιῶν οὐδέποτε ἀπολείπει, ἀλλ' ἐν ἀκαρεῖ διασχίζει τὸ σκότος προαναγγέλλουσα τὴν αἰθρίαν, ἐλπίζομεν πάλιν ὅτι καὶ ἐκ τοῦ χάους τῶν πολιτικῶν ταραχῶν πάντως ἀνατελεῖ ἄνωθεν θαυμασίως ἡ ῥοδοδάκτυλος Ἥως προφανοῦς τινος μέλλοντος κρείττονος καὶ εὐτυχεστεροῦ! «*Θεῶ γὰρ κατὰ Πίνδαρον δυνατὸν ἐκ μελαίρας νυκτὸς ἀμιάκτον ὄρσαι φάος, κελαινεφές δὲ σκότος καλύψαι καθαρῷ ἀμέρας σέλα*»⁽³⁾

Τῶν Ὀμηρείων λοιπὸν σήμερον, ὥς εἰκὸς, ἀγομένων μετὰ σεβασμῷ παρίσταμαι πρὸ τοσούτων ἐνταῦθα σεβαστῶν μοι προσώπων, ἵνα κατὰ τὰ νενομισμένα ἐμιλήσω περὶ Ὁμήρου προσφέρων ἐκ τῶν ἐνόντων ὀλίγην τε, φίλην τε δόσιν εἰς δεῖγμα τῆς εὐγνωμοσύνης μου διὰ τὴν ἀπονεμηθεῖσάν μοι ταύτην τιμὴν.

Εἰ τὸ κοινὸν ἀπόφθεγμα, Κύριοι, «*Ἄρδρος χαρακτήρ ἐκ λόγου γινώσκεται*» εἰς πάντα ἐν γένει ἀναφέρεται ἄνθρωπον,

(1) Ὀμ. Ὑλ. Μ. 157.—4. 68, 69.

(2) Ἀποστ. Παύλου ἐπιστ. Κορινθ. Β'. 7, 6.—15, 26.

(3) Πινδάρ. ἀποσπασμ. 3. III, Hartung.

(1) Θεοκρ. Ἐπιγραμ. XV.

(2) Πινδάρ. Ἀποσπ. 42. Σχόλ. εἰς Β'. Πυθίων.

τοῦτο τὸ λόγιον κατ' ἐμὲ ἐπὶ τοῦ Ὁμήρου κυρίως πρέπει νὰ ἐφαρμόζεται. Καὶ πράγματι· διότι, ὡς ὁ ποιητὴς καὶ δημιουργὸς τοῦ παντὸς κάλλιστα ἐσοπτρίζεται ἐν τῇ δημιουργίᾳ αὐτοῦ τῇ θαυμαστῇ, τῇ συμπληρωμένῃ «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ», οὕτω καὶ τὸ λογικὸν αὐτοῦ ποίημα ἀποτυποῦται ὡς ἄριστα ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ τοῖς δοκίμοις. Καὶ πάλιν ὅ,τι τὸ ἄνθος πρὸς τὸ φυτὸν, ὅ,τι τὸ ἄρωμα πρὸς τὸ ἄνθος, τοῦτο ἡ ποίησις πρὸς τὸν ποιητὴν, καὶ τοῦτο ὁ ποιητὴς πρὸς τὴν πολιτείαν· διότι ἡ ποίησις ἀπεικονίζει τὴν πολιτείαν καὶ συγκεφαλαιοῖ αὐτὴν οὕσα οἱ οὐεὶ ἀντανάκλασις τοῦ φωτὸς τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Ὡστε, ἐπειδὴ ὁ ἡμέτερος Ὁμηρὸς ὁμοιάζει τὸν ἥλιον, ὅστις κεκρυμμένος ὢν ἐν τοῖς νέφεσι δὲν φαίνεται, δὲν γνωρίζεται, εἰμὴ ἐκ τοῦ καλλι-στοῦ τῶν ἔργων αὐτοῦ, τὴν ἡμέραν, (1) διὰ τοῦτο ἡμεῖς, εἰάν ἐξετάσωμεν ἐν βραχείᾳ συνάψει τὸν χαρακτῆρα καθόλου τῆς τοῦ Ὁμήρου ἐποποιίας, προφανῶς τότε ἔξομεν αὐτὸν τὸν ἥρωα τῆς ἡμέρας, τότε καλῶς ἐννοήσομεν τίς ἦν ἀνδρῶν οὗτος ὁ Ὁμηρὸς καὶ τότε δὴ πάντες ἀτρεκέως ἐροῦμεν καὶ ὅλον τὸν ἄνδρα.

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, Κύριοι, κατὰ τοὺς σοφοὺς μυθολόγους, θαλλὸς ὢν γενναῖος τῆς Ἀριακῆς φυλῆς εἶχεν ἀρχῆθεν καὶ φαντασίαν πυρώδη, ἥτις τὰς λεπτάς παραλλαγὰς τῶν ὄντων καὶ φαινομένων τὰς οὐσας ἐν τοῖς ὁμοίοις διὰ τὸ πολὺ πῦρ αὐτῆς εἰς ταῦτόν συνέτηκεν. Ἡ δὲ ὑπέρτονος αὕτη δύναμις καί, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τὸ φλόγινον ἄνθος καὶ σφρίγος τῆς φαντασίας ἐγέννητε παρευθὺς τὸ οὕτως εἰπεῖν πρῶτον ψεῦδος, ὅπερ ἐπηύξησεν ἔτι μᾶλλον καὶ ἡ ἀρχῆθεν ἐνδεια τῆς φωνῆς ἀδυνατούσης νὰ ἐκδηλώσῃ ἰδίῳ ὀνόματι ὅλον τὸ πλῆθος τῶν διαφορῶν, ὅσας ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἠδύνατο νὰ ἀνεύρῃ ἐπὶ τῶν ὄντων καὶ φαινομένων. Ἐτι δὲ ἡ φωνή, ἐπειδὴ ἀναγκάζε-

ται καὶ τὸ ἐπὶ πολλοῖς κοινόν, ἦτοι τὸ καθόλου, τὴν ἰδέαν, καὶ τὸν κόσμον πάντα τὸν νοητὸν, νὰ δηλώσῃ κατ' ἀναλογίαν τῶν κατὰ μέρος αἰσθητῶν, διὰ τοῦτο καὶ περιπίπτει εἰς μυρία ἁμαρτήματα ἐξ ἀνάγκης. Οὕτω λοιπὸν ἡ πλήρης θερμότητος Ἑλληνικὴ φαντασία καὶ ἡ ἀρχῆθεν φύσει οὐ πάνυ εὐπορος φωνὴν γλῶσσα οὐκ ὤκνει νὰ μεταφέρῃ εἰς ταῦτόν τὰ τρόπον τινὰ ἀλλήλοισι ὁμοία. Ἀφοῦ δὲ μετὰ χρόνον ἱκανὸν ὁ Ἕλλην αὐτὸς ἐπελάθετο ὅλως τῶν σμικρῶν ἐν τοῖς οὐσιν ἐξαλλαγῶν, τὰ διὰ μακρᾶς ὁδοῦ μεταφορῶν ἐπιπλασθέντα φαντάσματα διὰ πολυχροίου ἔξεως ἐξέλαθεν ὡς αὐθύπαρκα ὄντα.

Καὶ δὴ καὶ ὄρη μακρὰ μετήνεγκεν εἰς τὸν πολυέφελον οὐρανὸν δι' ἐνεργοῦς παραχθεῖς φαντασίας, καὶ τῷ ὁμῶς τεκμαιρόμενος λιμνῶν ὑψικρεμῆς ἐκτάσεις εἶδε, ζαθέων τε ποταμῶν ρεύματα βαθέα· νεφέλην δὲ δνοφερὰν καὶ ἐπομβρον ἰδὼν θηρίον ἐνυδρον προσηγόρευσεν ἢ φώκην τεραστίαν ἐπιπολῆς πλέουσιν τῶν οὐρανίων ὑδάτων· τὴν δὲ ἐν σέλαξ διὰ νεφῶν ἐλίσσομένην ἀστραπὴν, ὡς ἐν πόντῳ κυανολαμπεῖ ἐνθεν καὶ ἐνθεν φαινωῶς ἀΐσσοντα ἰχθῦν ἢ ὄφιν ἐφαντάσθη, καὶ γίγαντας καὶ νάνους καὶ τράγους καὶ λύκους καὶ τάυρους μυκωμένους, ἵππους τε θεόντας ἀνέβιβασεν εἰς τὰ νέφη· κύκνους δὲ νεφώδεις ἐθεάσατο πετομένους πρὸς τὰς αἰθερίας λίμνας εἰς λουπὴν χρωτὸς ἀργυροειδοῦς· ἔτι δὲ πρὸς ἀνθεμῶνας, μηλῶνας, κήπους ἐρατεινοῦς τὰ ἐλίχρυσαν τῶν νεφῶν εἰδῶλα καὶ ζώδια ἀφωμοίωσε, δένδρα ἀνθέων τε καὶ καρπῶν κάλλεσι φαινοῖς κομῶντα, καὶ φυτὰ ἄλλα παντοίως θάλλοντα. Ἐν δ' οὐρανῷ ὁ νάρκισσος ἐβλάστηεν οὐρανόν τε καὶ γῆν εὐοσμίας ἐμπλήσας ναρκωτικῆς, ὅν περ ἡ θεὰ Περσεφόνη ραδιναῖς χερσὶν ἀπεδρέψατο. Ἐκεῖ καὶ τὰ ἄβρᾶ ἦνθησαν ἀνθη νομῇ οὕσα μελιηδὲς τοῖς τοῦ ἡλίου ἵπποις· ἐκεῖ καὶ οἱ αἰοίδιμοι κῆποι τοῦ Κρόνου ἐθαλλον· ἐκεῖ ὁ Ζεὺς ἐφύτευσε τὸ ἀγλᾶδν δένδρον τῶν Ἐσπερίδων βριθὸν παγκάλως χρυσανθῶν μήλων, ὅτε ἐν καταιγίδι ἐπλησίασε τῇ καλῇ

(1) Κ. Οἶκον. Γραμμ. ἢ ἐγκυκλ. παιδευσμ. Τόμ. Α'. σελ. 241.

Ἡρᾶ· ἐκεῖ καὶ τοῦ Διὸς ἡ παλαίφατος δρυς ἡ προφητικὴ εἰς θεσπέσιον ὕψος ἐκόμα καλύψασα σύναμα ἥλιον καὶ σελήνην· τοὺς δὲ ἀστεροφανεῖς τῆς ἀστραπῆς σταλαγμοὺς, ὡς ἐν φλογίνῃ βαφῇ λάμποντας κόκκους ροῖας ἐποίησε. Καὶ ἐνὶ λόγῳ τὸν νεφελώδη οὐρανὸν ὡς παράδεισον μετέωρον εἰδωλοποίησατο. (1)

Ἀπὸ τοιούτων δὲ μεταφορῶν, ὡς ἀπὸ ὄντων ἀνθυπάρκτων, ὁ Ἕλλην ὀρμώμενος ἤρξατο ἱστοουργεῖν περαιτέρω τὸν ποικίλον μυθολογικὸν πέπλον. Εἰδῶλα δὲ εἰδῶλων μύρια πολλαχοῦ πολυειδῶς τὰ πάντα συγχέων ἀπαύστως μετέπλασσε, γῆν τε καὶ οὐρανόν, αἰσθητὸν κόσμον καὶ νοητὸν ὁσημέραι συνέκλυζε. Καὶ οὕτω ὁ πολὺς φλοῖστος τῶν μύθων ζέων ἀνέβλυσεν. Εἰς δὲ τὴν σφαλερὰν ταύτην ἔξιν ἐπικούρον ἦλθε καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ κατ' ἀνθυπόστασιν ζῶν τότε ἄνθρωπος ὁ ἀπλοῦς ἀπινδαλματίζετο τὰς ψυχικὰς αὐτοῦ διαθέσεις ἐν τῇ ἀνθυφεστώσει φύσει, ὡς ἐν κατόπτρῳ, καὶ τοῦτο τὸ ἔργον τῆς ἑαυτοῦ φαντασίας ὀνόμασι διατυπώσας ὡς θεοὺς καὶ ἐνόμισε καὶ ἐλάτρευσε. Οὗτος λοιπὸν ἦν ὁ νόμος τῶν κατὰ τόπους ποιηθέντων μύθων.

Οἱ Ἕλληνες ἐγκαταστάντες ἐν χώρᾳ εἰς πολλοὺς νομοὺς ὀρειναῖς ὀφρύσι διειλημμένῃ, τῇ ὕστερον κληθείσῃ Ἑλλάδι, ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων εἰς πολλὰς μικρὰς βασιλείας. Οὕτω δὲ ἄσχετοι πρὸς ἀλλήλους διάγοντες, ἄμμοιροι δὲ καὶ τινος ἀδράς ἐθνικῆς συνεργασίας διατελοῦντες οὐδὲν ἄλλο προσφορώτερον εἶχον νὰ ψάλλωσιν ἢ ὕμνους πρὸς τοὺς θεοὺς, πρὸς τοὺς ἡμιθέους, ἔστι δὲ ὅτε νὰ μεγαλύνωσι καὶ τὰς ἰδίας ἀνδραγαθίας, οὐδένα ἄλλον ὑπογραμμὸν πρὸς τοῦτο προθέμενοι, εἰμὴ αὐτὴν τὴν ὥραϊαν φύσιν, αὐτὸν τὸν ἀείποτε ὑπὸ τοῦ Ἥλιου περιλαμπόμενον αἴθριον, γλαυκὸν Οὐρανὸν, αὐτὴν τὴν κοινωνίαν, τὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐ-

τῶν κείμενα. Ἡ δὲ ποίησις αὕτη ἦν τὸ μὲν εἶδος λυρική, ἅτε προερχομένη ἐκ ψυχῆς αἰωρουμένης ὑπὸ συναισθημάτων κόσμου ὑψηλοτέρου καὶ εἰς τὸ αἶσθημα ἀνηκούσης, τὸ δὲ πνεῦμα, θρησκευτικὴ καὶ ἠθική. Ὡς τε τοῦ μελπωδοῦ ἡ διακονία ἦν φοβερά, ἦτο θεία. Διὰ τοῦτο ὁ ποιητὴς δὲν ψάλλει ἤδη ἐν τῷ ὑπαίθρῳ, οὐδὲ δημηγορεῖ ἐν τῇ ἀγορᾷ, οὔτε ἐμβλέπει καὶ εἰς τὸν Παρνασσὸν ἢ εἰς τὸν Ἑλικῶνα, ἀλλὰ, ὡς ἱερεὺς καὶ ἀφωσιωμένος φιλοχωρεῖ μᾶλλον ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ.

Πλὴν αἱ πολλαὶ ἔριδες καὶ αἱ ἀδιάλειπτοι ἐπιδρομαὶ αἱ γιγνόμεναι, ὡς εἰκός, παρὰ τούτοις τοῖς βασιλευμένοις δήμοις, καὶ μάλιστα ὕστερον ὁ μεταξὺ

«Τρώων θ' ἱπποδάμων καὶ εὐκνημί-

δων Ἀχαιῶν

πόλεμος τε κακὸς καὶ φύλοπις αἰνῆ» (1) μεταβάλλει τὰ πλεῖστα τῶν καθεστώτων. Καὶ δὴ τὸ μέχρι τοῦδε διηρημένον εἰς πλείστας ὅσας ἀσυναρτήτους, ἑτερορρυθμοὺς καὶ ἀλληλομαχοῦσας μικρὰς πολιτείας, τὸ ἀσυγκρότητον, λέγω, γένος τῶν χαλκοχιτώνων Ἀχαιῶν ὑπὸ τινος θεσπεσίας ὀρμῆς ὠθούμενον συναισθάνεται πως τὴν ἀνάγκην τῆς συναφείας καὶ ὀρέγεται τότε νὰ προαχθῇ ἀπὸ τῆς ἀσυστασίας πρὸς τὴν τῶν μελῶν αὐτοῦ συμφωνίαν, ἀπὸ τῆς νηπιότητος πρὸς τὴν ἐφηβείαν. Τότε δὴ εὐτελής τις δίδοται ἀφορμὴ καὶ ἀπλουστάτη αἰτία, ἡ ἄρπαγὴ τῆς Ἀργείης, τῆς λευκωλένου Ἑλένης καὶ εὐθὺς συγκαλοῦνται οἱ ἀρχηγοὶ τῶν διαφόρων πολιτειῶν εἰς κοινὸν συμβούλιον. Ἐξ αὐτοῦ δὲ προκύπτει ἡ ἐθνικὴ δολομέλεια τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀποτελεῖται ἡ πρώτη ὑπὸ ἑνα καὶ μόνον στρατάρχην, ἡ Ἀχαικὴ συμμαχία. — Γεγονὸς, εἴπερ τι καὶ ἄλλο, ἀξιοσημεῖωτον ἐν τῇ γενικῇ τῆς ἀνθρωπότητος ἱστορίᾳ, ὡς εὐκρινῶς καθορίζον τὰς ἀρχὰς τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ ἐξευγενισμοῦ! — Ἡ δὲ νέα φάσις αὐτῆς τῶν πραγμάτων τρέπει κατ' ἀνάγκην καὶ τὸ εἶδος τῆς ποιήσεως καὶ τὸ πνεῦμα.

(1) Ὀμήρ. Ἰλ. Δ, 80. 45.

(1) Μέλαν. τοῦ σοφοῦ περὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς τῆς Μυθολογίας VII, VIII, 1—25.

Καὶ τῷ ὄντι Ἡγεμόνες, σοφοί, καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες τοὺς ἡμιθέους ἐκ τῆς σκηνῆς ἐξελαύνοντες αὐτοὶ αὐτοπροσώπως προέρχονται ὑποδύμενοι τῆς πράξεως τὸν ἀγῶνα. Καινὸν ἄρα θέατρον ἐνεργείας ἀνοίγεται εἰς τὰς ἐμπνεύσεις τῶν ἀοιδῶν ἀσυγκρίτως εὐρύτερον τοῦ προτέρου. Δὲν ἐξαρκεῖ πλέον ὁ ἐνθουσιασμός τῆς θρησκείας. Ἡ ποίησις ἤδη καὶ διηγηματικῆς περινοίας προσδεῖται καὶ ἱστορικῆς δεινότητος χρῆζει. Μεταβάλλομένη δ' ἡ ποίησις ἐπὶ τὸ πολιτικώτερον ὁσημέραι ὀφείλει πάντως νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν ἱστορίαν, καὶ μεταβῇ εἰς στάδιον συντονωτέρας ὑπηρεσίας, πραγματικωτέρας ἀπομιμήσεως.

Καὶ ἰδοὺ ὑπὸ τὴν πένθιμον σκιάν τῶν τῆς Ἀνατολῆς κυπαρίσσω, μεταξὺ τῶν λιγυφθόγγων ἀηδόνων τῆς Ἰωνίας καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν εὐωδιστάτων ἀνθέων τῆς καλλιγύναικος Σμύρνης, γεννᾶται τις ἄνθρωπος περὶ αὐτὴν ταύτην τὴν ἐποχὴν κεκλημένος νὰ ἐπενέγκῃ δεινὴν μεταβολὴν ἐν τῇ ποιήσει ἐν γένει. Οὗτός δ' ἐστὶν ὁ *Μελισσηγεὴς ἀθάνατος Ὅμηρος*. Οὗτος δ' πολυῖστωρ οἰστρηλατούμενος ὑπὸ τοῦ καινοφανοῦς θεάματος τοῦ Πανελληνίου ὑπὸ *ἔρα* καὶ μόνον *κοίρανον* κατὰ βαρβάρων στρατεύοντος, ἄδει, ἐξυμνεῖ ὡς ποιητής, ὡς ἱστορικός, ὡς ζωγράφος, ὡς γεωγράφος, ὡς ἀστρονόμος, ὡς θεολόγος, ὡς ρήτωρ, ὡς καλλιτέχνης, ὡς ἀστὴς ἢ ὡς οἰκοδεσπότης καὶ διασαλπίζει τὸ πρῶτον βῆμα τοῦ γένους αὐτοῦ πρὸς τὴν συναίσθησιν τῆς ὁλομελείας καὶ ἀκεραιότητος.

Ὁ Ὅμηρος αὐτοφυὲς προϊόν ἐποχῆς ὀργῆς πρὸς τὸν νεωτερισμὸν χαράττει τὰς πρώτας γραμμάς τοῦ σχεδίου ἀνεξέλεγκτος, ἀνεπὶκριτος, ὑπ' οὐδενὸς ὀδηγούμενος κανόνας πλὴν τοῦ οἴκοθεν τιθεμένου καὶ κατ' ἀρέσκειαν μετατιθεμένου. Τὰ καθεστῶτα δὲν θέτουσιν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ πέδας δυσδιαλύτους. Ἀλλὰ καὶ ἂν εἶδς ποιήματα ἀοιδῶν ἄλλων προγενεστέρων, αὐτὸς ὅμως ἀνέπτυξεν, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, τὴν φυσικὴν αὐτοῦ καὶ ὑπερθαύμαστον περὶ τὴν ποίησιν δεξιότητα. Ἡ εὕρεσις αὐτοῦ ὑπὸ

τὴν σπουδαιοτέραν θεωρουμένη ἐποψίν, τὴν θρησκευτικὴν, οὔτε θεῖόν τι πέρας γινώσκει, οὔτε ἡμιθεῖκόν, οὔτε σχεδὸν ἀνθρώπινον, ἐπειδὴ μεταξὺ θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων ιδιοτήτων ἀμετακίνητός τις ὁροθεσία οὐχ ὡμολογήθη εἰσέτι. Αὐτὸς λοιπὸν ποιητὴς ποιήσεως γενόμενος πλαστοურγεῖ κατὰ τὸ δοκοῦν τὰς ἀνθρωπομόρφους τοῦ Ὀλύμπου δυνάμεις καὶ αὐτὸς ἐξ ἰδίας προαιρέσεως τὰς περικαλλύνει. Αὐτὸς ἐμπνέει ζῶν, δίδωσι φωνήν, δωρεῖται κίνησιν εἰς τὰ, οὔτως εἰπεῖν, νευρόσπαστα τῆς φαντασίας ἐκεῖνα κυήματα· καὶ αὐτὸς οὗτος πάλιν δι' ἐνὸς ἀνασύρματος διασκεδάννυσιν ταῦτα, ὅσάκις καὶ ὅπως αἰρετώτερον κρίνῃ. Ὅταν δὲ πάλιν στρέψας αὐτὰ καὶ μεταστρέψας πανταχόθεν ἀηδῶς ἔχη πρὸς τὴν παράστασιν, τότε ὁ εὐτράπελος Ὅμηρος καγχάζων ἐκφωνεῖ πρὸς τὸ πλῆθος: ἰδοὺ πῶς μεταβάλλονται καὶ οἱ Θεοί, «*Στρεπτοὶ δέ τε καὶ Θεοὶ αὐτοί.*» (1)

Ἀλλὰ τίς ἐστὶν ἄρα ὁ ἀληθὴς τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως κύριος; Ὅποιον τὸ κυριώτατον ἐν αὐτῇ τοῦ Ὀμήρου μέλημα; Ὁ Ἡγεμὼν, Κύριοι, τὸ πρωτεῦον πρόσωπον τῆς ἐποποιΐας αὐτοῦ, εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ὁ κάλλει τε καὶ πυρὶ νεανικῇ ἐκλάμπων ἄνθρωπος, ὁ ἐν τῇ ἐκλάμφσει τοῦ ἡρώισμοῦ καὶ τῆς πολιτικῆς συνέσεως Ἑλλήν ἐνδόξως ὑπὲρ Ἑλλάδος ἀγωνιζόμενος. Καὶ δὴ ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἡ μὲν Θεότης παραχωρεῖ τὰ πρεσβεῖα τεταραγμένη, ὁ δὲ Ποιητὴς ἀποκαλύπτεται μεταποιῶν τοὺς πρώην ὑπάρχοντας Θεοὺς εἰς τοιούτους, ἀνθρωποφυεῖς, ἀνθρωποπαθεῖς, (2) ἑλληνόπαιδας· διότι, οἷος νῦν ὁ τῶν Ἑλλήνων χαρακτήρ ἐν Ἑλλάδι κατέστη, τοιοῦτος δὴ καὶ ὁ τῆς θρησκείας αὐτῶν ἐν γένει.

(1) Ὀμήρ. Ἰλ. 4, 497.

(2) Κλήμ. Ἀλεξ. Στρωμ. VII, σελ. 711, B. «Ἑλληνες δὲ, ὥς περ ἀνθρωπομόρφους, οὕτω ἀνθρωποπαθεῖς τοὺς Θεοὺς ὑποτίθενται, καὶ καθάπερ τὰς μορφὰς αὐτῶν ὁμοίας ἑαυτοῖς ἕκαστος διαζωγραφοῦσιν, ὡς φησὶν ὁ Ξενοφάνης.»

Οὗτος δὲ ὁ ἡγεμὼν τῆς Ὀμηρικῆς πλάσεως ἐξεικονίζεται βασιλικὸς μὲν τὴν παρρησίαν, ἀλλ' ἀκατέργαστος ἔτι τὰ τε φρονήματα καὶ τὴν συμπεριφορὰν, ἄφρατος εἰς τὰς ὁρμὰς τῆς αὐτοπαθείας, ἀκυβέρνητος εἰς πέλαγος ἠθικῆς ἀθεσβαιότητος, πλὴν μέγας ἐπὶ θρασυτητι βουλήσεως καὶ ἐπὶ ριψοκινδύνῳ δραστηριότητι περὶ τὴν πρᾶξιν, ἐν ἄλλαις λέξεσι σιδηρόφρονι κατὰ τὴν προσφῶν τοῦ Πατριάρχου Φωτίου φράσιν. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἡ ραγδαία τῶν παθῶν συμπλοκή, ὅφ' ἧς ἡ Ἰλιάς καταθορυβοῦται ἐντεῦθεν αἱ τοσαῦται ρήξεις καὶ συγκρούσεις καὶ καταστροφαί, ὧν τὸ ποίημα βριθεῖ. Ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν ἀπεναντίου τὸ ὁμοιόμορφον τῶν εἰκόνων ἐκεῖνο, ἡ ἀφθονία τῶν ὠραίων περιγραφῶν, ἡ πληθὺς τῶν σχημάτων, τὸ ἀπράμιλλον τοῦ χρωματισμοῦ, τὰ γραφικώτατα ἦθη καὶ πάθη, ἡ ἐπίχαρις καὶ ἐναρμόνιος ἐναλλαγή τῶν διαπηδῶντων δακτύλων καὶ τῶν σεμνῶς χωρῶντων σπονδείων, ἡ ἐκλογὴ τῶν ὀνομάτων καὶ ἡ κατάλληλος θέσις αὐτῶν, δι' ὧν ἀπάντων ὁ ψάλτης περιποικίλλει τὴν θαυματοποιίαν αὐτοῦ ἐν τοῖς ἔπεσι, διασκεδάννυσιν τὰ δημιουργήματα αὐτοῦ, γλύφει μᾶλλον ἢ ἐξυφαίνει τὸν μῦθον.

Ὡ τίς ἐστὶν ἤδη, Κύριοι, ὁ μὴ εὐφημίζων τὴν νεανικὴν καὶ μεγαλοφυᾶ τοῦ Ὀμήρου διάνοιαν, δι' ἧς παρέστησεν ἐν τοῖς ἔπεσι τὴν ὠραίαν καὶ νεανικὴν τῆς ἀνθρωπότητος ἡλικίαν; Τίς δὲ ὁ μὴ θαυμάζων τὸ κάλλιστον τῆς ἐξεργασθείσης σκηνογραφίας αὐτοῦ ἀπεικονίζον ἐν τῇ ποιήσει πρωτότυπον καὶ παρομοίαν τὴν ὅψιν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ; Ὅποια δὲ πάλιν ἡγεμονικὴ ἐξουσία περὶ τὴν διατύπωσιν τῆς ἐπινοίας αὐτοῦ καὶ περὶ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἀμορφώτου τῶν ἠθῶν καὶ τῆς καταστάσεως τοῦ τότε θρησκευματος, οἷαν ἐπέτρεψε τῷ ὕψιπέτῃ Σμυρναίῳ ἢ ὕψιπετῇ Καλλιόπῃ;

Αἱ χορδαὶ τῆς ἡδυμελοῦς αὐτοῦ φόρμιγγος ὅτε μὲν ψιθυρίζουσι μόνον τὰς τοῦ Ὀλύμπου παλιντροπίας, ὅτε δὲ καταλείπουσαι τὸν ὑπερνέφελον Οὐρανὸν διὰ τὴν γῆν, τοὺς ἀθανάτους διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἀντί

τῆς φιλονεικίας τῶν Θεῶν ἀντιφωνοῦσι τὰς ἐριδας τῶν ἡρώων. Ἄλλοτε δὲ ἡ μήτηρ τῶν ὕμνων κίθαρις πεπλησμένη πνεύματος ἐγχορίου ἀντηχεῖ τὸν θρίαμβον ἢ τὴν ἡτταν τῶν ἀλλήλαις μαχομένων πολιτειῶν, ἐξυμνεῖ τὴν σωματικὴν ἀνδρείαν, πανηγυρίζει τὴν ἀρετὴν καὶ τὰ κλέα τῶν εὐπατριδῶν καὶ ἐξαίρει τὴν τιμὴν, τὴν φιλοδοξίαν καὶ τὸ συμφέρον ἐκάστου. Καὶ ἄλλοτε ἐλεγειακὴν διάθεσιν περιβαλλομένη διαδραματίζει κατὰ φύσιν τὰ πάθη, ὅσα ἢ ἐν ὑπαίθρῳ συγκρούονται ἢ ἐν τοῖς στέρνοις εἰσὶ πεφωλευμένα καὶ συμπεπυκνωμένα, καὶ τὰ ὁποῖα συνήθως τὸν οἶκον τυρβαζοῦσι, θορυβοῦσι τὴν πολιτείαν, ταραττοῦσι τὸ γένος,

«Τοῦτό γυ καὶ γέρας, οἶον διζυροῖσι

βροτοῖσι,

Κείρασθαί τε κόμην, βάλλειν τ' ἀπὸ
δάκρυ παρειῶν.» (1)

Διὰ πάσης δὲ τῆς τοῦ Ὀμήρου ἐποποιίας ἐπιδείκνυται ἦθος ἐπεικὲς καὶ φιλάνθρωπον, πρὸς δὲ τὸ ἀκριβὲς δίκαιον ἄκρα εὐλάβεια, καὶ πανταχοῦ ἀποδείκνυται ὅτι τοῦ Πατρὸς ἀνδρῶν τε Θεῶν τε, τοῦ Λιδὸς ἢ βουλῇ ἐπὶ πᾶσι τελεῖται.

Εἶπερ γάρ τε καὶ αὐτίκ' Ὀλύμπιος
οὐκ ἐκέλεσεν,

ἔκ τε καὶ ὅψ' ἐτελεῖ, σὺν τε μεγάλῳ
ἀπέτισαν,

σὺν σφῆσιν κεφαλῇσι γυναιξὶ τε καὶ
τεσκέεσσιν. (2)

Ἀλλὰ πρὸς ἐκδήλωσιν πασῶν τῶν λεπτῶν ἀποχρώσεων συνετέλεσε μάλιστα καὶ ἡ μελίρρυτος τῶν Ὀλυμπίων θεῶν γλῶσσα, ἥτις ἐν τοῖς ἔπεσι τοῦ Ὀμήρου παρέστη κατὰ μόρια, κατὰ λέξεις, καὶ κατὰ τύπους ἀσυγκρίτως πλουσιωτέρα τῆς ὕστερον ἐπὶ Περικλέους ἀναπτυχθείσης Ἀττικῆς διαλέκτου. Καὶ ἀληθῶς, ἡ φιλόσοφος δημιουργία τῶν λέξεων, ὁ ἀνεξάντλητος πλοῦτος τῶν τύπων, τὸ εὐκίνητον καὶ ὁμαλὸν ἐν τῇ συντάξει, τὸ τῆς φράσεως εὐηχον, ἡ σαφήνεια καὶ ἀκριβορρημοσύνη καθιστῶσι τὰ διδύμα

(1) Ὀμήρ. Ὀδυσ. Δ, 197—198.

(2) Ἰλιάδ. 160—163.

ἔργα τοῦ ἡμετέρου Ὀμήρου ἀπαράμιλλα κατὰ πάντα. Τὸ δὲ ἐπιζηλότεστον τῶν πλεονεκτημάτων, δι' ὧν ὁ Ὀμηρος περιβάλλει αὐτὰ τὴν χρυσοῦφαντον καὶ πλουσίαν πορφύραν, ἐστὶν ὅτι περισαρκοῖ τὰς λέξεις περιβαλλομένας τὴν κατάληξιν ὡς μυῶνας καὶ νεῦρα, καὶ παριστᾷ τὰ πράγματα δι' αὐτῶν ὡς σώματα ζῶντα, θαλερὰ καὶ ἀκμαῖα, πλήρη ἐκφράσεως καὶ ψυχῆς. Ὡς τε κατ' αὐτὰ δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἐκ τῆς Ὀμηρικῆς διανοίας ἀνεπήδησεν ἡ σοφωτάτη καὶ καλλιφωνοτάτη πασῶν τῶν γλωσσῶν βασιλίς οὐχὶ ἀσθενὴς ἢ νήπιος, ἀλλὰ τελεία, σφριγῶσα καὶ ὠραία Παρθένος, ὥς περ ἐκ τῆς τοῦ Διὸς κεφαλῆς ἡ Παλλὰς Ἀθηνᾶ. (1)

Τοιούτης λοιπὸν οὔσης τῆς τοῦ Ὀμήρου ἐποποιΐας, τί παράδοξον ὅτι αὕτη καὶ μέχρι τοῦδε διέμεινε ποιητικῆς εὐρέσεως ἀμίμητον ἀριστοῦργημα; κοινὸν πρότυπον πάσης ποιητικῆς ἐξοχότητος; ἀξιολογώτατον προῖον ἐν τῇ ὅλῃ τῆς ἀνθρωπότητος ἱστορίᾳ, χρησιμεῦον εἰς πάντα αἰῶνας ὡς ἀξιομίμητον καὶ διδακτικώτατον παράδειγμα;

Ὁ δὲ χαρακτήρ ὁ ἐν τοῖς ἔπεσι τοῦ Ὀμήρου ἐστὶν αὐτὸ τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων, αὐτὸς οὗτος ὁ χαρακτήρ τῶν Ἰώνων. Καὶ τῶν μὲν ἡρωϊκῶν χρόνων χαρακτηριστικὸν κύριον εἶναι τὸ εὐφρές, τὸ ἀφελές, τὸ φαιδρὸν, τὸ ἐνεργές, τὸ χάριεν, τὸ ἀνδρείον. Ὁ δὲ χαρακτήρ τῶν Ἰώνων ἐστὶν ὁ Νοῦς (=ροῦς παρὰ τοῦ νέω=ρέω), ἡ εὐκίνητος δηλονότι καὶ εὐερέθιστος, ἀλλὰ καὶ αὐτοσυγείδητος πρακτικὴ διάνοια, ἡ δι' αἰσθητηρίων ὀργιῶν πάντοτε καὶ πανταχοῦ κατασκοποῦσα, ἐπὶ δὲ τὸν θεὸν καὶ τὴν ἰδίαν δύναμιν πεποιθυῖα. Οἱ Ἴωνες ἀνέκαθεν ἐφάνησαν ὀξεῖς καὶ θερμοὶ, φαιδροὶ καὶ ὀπωροῦν κενόδοξοι, θυμοῦ πλήρεις, ἐπὶ ταῖς τῶν σωμάτων εὐεξίαις βρενθυόμενοι, πρὸς δὲ τὰ τοῦ βίου δεινὰ ἀδιαφοροῦντες, ἀλλὰ

τὰ ἥθη τρυφερώτεροι καὶ διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν προσόντων αὐτῶν οὐδὲν ἄλλο ἐπιδιώκοντες ἢ τὸν δημόσιον ἔπαινον μόνον. Ἐφ' ᾧ ἐτιμήθησαν ὡς σύμβολον τῆς οὐδέποτε ἡρεμούσης κινήσεως καὶ τῆς προόδου, καὶ διὰ τοῦτο ἐλλήθησαν ὁ αἰετοεὶς ὠραῖος καὶ εὐθυμος, ὁ αἰετοεὶς ἀκμάζων καὶ νεανικὸς τῆς ἀνθρωπότητος λαός.

Καὶ ὅσα μὲν ἀγαθὰ οἱ Ἴωνες ἐπορίσαντο διὰ τῶν ὀπλῶν καὶ τῆς ναυτιλίας ἀφειδῶς ἐδαπάνησαν ὑπὲρ τῆς σωματικῆς, τῆς διανοητικῆς, τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς ἀναπτύξεως συναρμολογήσαντες ἐν τῇ τέχνῃ τὴν δωρικὴν στερεότητα μετὰ τῆς κομψότητος, τῆς καλλονῆς καὶ τῆς χάριτος τῆς Ἰωνικῆς. Εἴτι δὲ πάλιν ἐξώθεν ἐξ Ἀσίας ἢ ἐξ Αἰγύπτου μεθ' ἑαυτῶν ἐκόμισαν, Ἑλληνικὸν βίον ὡς Ἕλληνες ἤδη ἐν Ἑλλάδι διάγοντες καὶ τὸ γενναῖον ἀνθρώπινον ἦθος φύσει πως μᾶλλον τιμῶντες τῶν ἐν τῇ φύσει καθόλου, χάριν Ἑλληνικὴν καὶ εὐμουσίαν εἰς αὐτὸ περιῆπτον. Κυριῶν λοιπὸν χαρακτήρ τῶν ἑπῶν τοῦ Ὀμήρου ὑπάρχει ἡ χάρις.

Ταῦτα δὲ λέγων, Κύριοι, οὔτε ἐκείνου τοῦ Ὀμητικοῦ στίχου

«*Βῆ δὲ κατ' Οὐλύμποιο καρήνων
χωόμενος κῆρ*» (1)

ἀμνημονῶ, οὔτε ὅτι ὁ Φειδίας τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἐποίησεν, ἐν νῷ ἔχων μάλιστα τὴν Ὀμηρικὴν συνέντευξιν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Θέτιδος, (2) οὔτε καὶ κείνου, ὅπερ ὁ Ζεὺς βλοσυρότητα ὡς εἶχε μεγάλα αὐχῶν τοῖς ἄλλοις θεοῖς ἐπαπειλεῖ τὰ ἐξῆς γνωστὰ ἀγορεύων:

«*Εἰ δ' ἄγε πειρήσασθε, θεοὶ, ἵνα εἴ-
δετε πάντες
σειρὴν χρυσεῖην ἐξ οὐρανόθεν κρεμά-
σαντες,*

«*Πάντες δ' ἐξάπτεσθε θεοὶ πᾶσαι τε
θέαιαι*» (3)

καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. Ἀλλ' εἰς ταῦτα καὶ

(1) Ὀμήρ. Ἰλ. Α, 44.

(2) Στράβωνος Β, σελ. 437.

(3) Ὀμήρ. Ἰλ. Α, 48—21.

(1) Κ. Οἶκον. Γραμματ. ἢ Ἐγκυκλ. παιδευμ. Τόμ. Α'. σελ. 211. ff.

τὰ παρόμοια περιάψας ὁ Ἕλλην αἶσθημα καὶ πάθος ἀνθρώπινον ἐποίησε χαριέστερα περικείρας τὸ κατ' ἀρχὴν ψυχρὸν καὶ ἀναυδὸν μεγαλείον τῆς φύσεως. Διὰ τοῦτο ὁ Ὅμηρος τὴν ἀνέκαθεν μεγαλειότητα εἰς θυμοειδῆς ἀνθρώπου μοῖραν περιστείλας, ἦτοι τὸ ἐν τῇ φύσει τῇ καθ' ἀνθυπύστασιν γιγνόμενον ἀνθρωποποιήσας, χάριεν ἀντὶ μεγαλείου κατέστησε. Τοῦτο δὲ καταφανέστερον γίνεται, ἐὰν ἐν νῶ λάβωμεν τὴν παρ' Ὁμήρῳ τῆς Ἀθηνᾶς ἰδέαν.

Ἡ Ἀθηνᾶ ἀρχῆθεν ὁ ἀπέραντος καὶ αἰγλήεις καὶ γλαυκὸς αἰθήρ, τοῦτο τὸ θεῖον καὶ ἐκπαγλὸν ὃν τὸ τὴν αἰγίδα πάλλον, τὸ κατὰ τοὺς καλλινίκως τοὺς μελαντάτους δαίμονας, τὴν Γαργῶ, τὰς ὀμβρηρὰς νεφέλας καὶ λαίλαπας, (1) λαβοῦσα ἐν τοῖς ἔπεσι τοῦ Ὁμήρου εἶδος καὶ φωνὴν σεμνῆς καὶ συνετῆς ἡρώϊδος, ὡς πρεσβυτέρα ἀδελφὴ τοῦ Ἀχιλλέως ἡμῖν ἐπιφαίνεται καὶ τοῦ Τηλεμάχου, κόρη πλήρης θάρσους τε καὶ φρονήσεως καὶ παντοίων χαρίτων. Αὕτη καὶ μόνη τῶν θεῶν ἔχει κοινὴν πρὸς τὸν Δία τὴν θυσανόεσσαν αἰγίδα δεινὴν τε καὶ σμερδνὴν οὕταν τῆς καταιγίδος ἀσπίδα, ὄμβρον τε καὶ νεφέλας χρυσαῖς ἐλίζει κύκλῳ εἰλημμένας, ἀστραπὴ διαπαλλομένης. Ἐνίσταται δὲ καὶ τῷ κεραυνῷ τοῦ πατρὸς βροντᾷ καὶ ἀστράπτει ἢ ὀβριμοπάτρῃ, καὶ

«Πέπλον μὲν κατέχευεν ἑαυτὸν πα-
τρὸς ἐπ' οὐδαι,
ποικίλον, θν' αὐτὴ ποιήσατο καὶ κά-
με Χερσίν,» (2)

ὥς περ τις Ἀνδρομάχη ἢ Πηνελόπη ἢ ἄλλη ἀνασσα θνητὴ (ὡς θεᾷ τῶν βιωτικῶν τεχνῶν ἢ παλῦβουλος, πηνῆτις),

ἢ δὲ χιτῶν, ἐνδύσα Διὸς νεφεληγε-
ρέταο
τεύχεσιν εἰς πόλεμον θωρήσσετο δα-
κρυόεντα' (3)

εἰς τε τὸ φλόγινον ἄρμα παρὰ τῇ Ἡρᾷ ἐμβεβηκυῖα διὰ χρυσογλαύκου αἰθέρος τε καὶ

αἴρος καὶ τῆς φαινῆς πύλης τοῦ ἄνω Οὐρανοῦ εὐπετῶς ἐλάσασα, ἐπὶ Τροίης δὲ καταβάσα εἰς Ἀρείως ἔργον μίγνυται πολύστονον, καὶ

τοῦτον μαινόμενον, τυκτὸν κακὸν, ἀλ-
λοπρόσαλλον,
ἢ ἑ μέλισσ' ἔλαθε κακῆς ὁδύνησι πε-

λάζειν, (1)

καρτερῶς διὰ τοῦ Διομήδους τιτρώσκει. Ὁ δὲ Ἄρης οὐδενὶ σὺν κόσμῳ οὔτε θνητῶν ἐν-τρεπόμενος οὐκ ἀθανάτων, σμερδαλέα ὑπ' ἀλγηδόνος ἰσχυὸν, ἀναβαίνει εἰς αἰπὸν Ὀλυμπον, ὀλοφύρεται μινυρίζων ὁ δαίλαιος πρὸς τὴν Δία καὶ λέγει

«Σὺ τέκες ἄφρονα κόρην, οὐλομέ-
την, ἀτθῆλον» (2)

ὁ δὲ Ζεὺς χαλεπήνας αὐτῷ καὶ πικρὰ ἐπιπλήξας ἀπέπεμψε πρὸς Παιήονα,

«ὄδοι ὁδοιήματα φάρμακα πάσσων ἡ-
κέσαι' Ἄρηι.» (3)

Καὶ τούτων οὕτως ἐπιμίξ ἁδομένων κυριεύων χαρακτήρ τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς πάντως ἡ χάρις ἐστὶ πρὸς τὴν ἀρχῆθεν ἀναυδὸν τῆς φύσεως μεγαλειότητα.

Παραπλήσιόν τι συμβαίνει καὶ ὅταν τις θεᾶται τὸν χαριέστατον ἄγγελον, τὸν ὁποῖον πολλοὶ τῶν ἐνδόξων ζωγράφων πρὸς τὸν Ἀπόστολον Ματθαῖον προσηνῶς καθιπτάμενον ζωγραφοῦσιν. Ἐν τῇ εἰκόνι αὐτῇ δηλονότι τὸ μὲν θεῖον ἐξανθρωποῦται, τὸ δὲ ἀνθρώπινον ἀποθεοῦται. Καὶ πάντως μὲν ὁ ἄνθρωπος μεγαλύνεται, ἀλλ' οὐχ ἦντον κυριεύων χαρακτήρ τῆς εἰκόνος οὐχ ἡ μεγαλειότης, ἀλλ' ἡ χάρις πάντως ὑπάρχει· διότι τὸ μὲν θεῖον μειλίσσεται πῶς καὶ προσηνὲς ἐπιφαίνεται, ἀνάπλεων χάριτος τῷ θνητῷ προσμειδίων τε καὶ χαριζόμενον· ἐνῷ τὸ ἀνθρώπινον καὶ περ μεγαλυνόμενον οὐδέποτε ἐξικνεῖται τὴν τοῦ Θεοῦ μεγαλειότητα. Τοῦτ' αὐτὸ δ' ἐφαρμόζεται ἐπὶ τε πάσης ἄλλης τοῦ Θεοῦ ἐξανθρωπίσεως, καὶ δὴ καὶ τῆς παρ' Ὁμήρῳ διότι, ἐὰν τὸ

(1) Δουγκ. Ἰστ. Τ. Γ. σελ. 48, 49.

(2) Ὁμήρ. Ἰλ. Ε, 734—5.

(3) Αὐτόθι, 736—7.

(1) Ὁμήρ. Ἰλ. Ε, 820—766.

(2) Αὐτόθι. 875—6.

(3) Αὐτόθι. 800.

περὶ οὗ ὁ λόγος μήπω τὸ ὥς ἀληθῶς θεῖον ἦν, ἀλλ' αὐτὴ γὰρ ἡ φύσις ἡ μεγαλοπρεπής, ἥτων πάντως οὕσα τῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἠθικῆς μεγαλειότητος, ἀλλ' οὐδὲ πάλιν ἐν τοῖς Ὀμήρου ἀνθρώποις τῷ λογι-
στικῷ κεκαθαρμένος ὁ θυμὸς ὑπερίσχει· διότι ὁ ἄνθρωπος τότε ἐγγυτάτω τῆς φύσεως ἐτύγγανεν ὣν καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν φύσιν ὡς σμικρὸν πρὸς μέγα. Ὅπως δὲ τοῦτο κάλλιον ἐννοήσωμεν, παραβάλλωμεν τὴν ἐν τοῖς ἔπεισι τοῦ Ὀμήρου ἀνθρωποειδῆ τῆς Ἀθηνᾶς ιδεάν πρὸς τὴν παρ' Αἰσχύλῳ, ὅστις τὴν ἐν Ἑλλήσιν ἐξανθρωπισθεῖσαν Ἀθηνᾶν παραλαβὼν, πάλιν αὖθις ἀπεθέωσεν ἀναθεοθεύσας αὐτὴν εἰς τὸν ἠθικὸν Ὀλυμπον. Λοιπὸν ὁ μὲν Ὀμηρὸς τοὺς φυσικοὺς θεοὺς εἰς φυσικοὺς ἀνθρώπους κατεβίβαζεν, ὁ δὲ Αἰσχύλος τὰν ἀπάλιν τοὺς φυσικοὺς ἀνθρώπους εἰς ἠθικοὺς θεοὺς ἀνεβίβαζεν. Ἄρα ὁ κυριεύων χαρακτήρ τοῦ Αἰσχύλου ἡ μεγαλοπρέπειά ἐστι καὶ τὸ ὕψος, ἐνῷ ὁ κυριεύων χαρακτήρ τοῦ Ὀμήρου ἐστὶ πάντως ἡ χάρις.

Καὶ ἐν γέγει εἰπεῖν χαρακτήρ τῶν ἐπῶν τοῦ Ὀμήρου καὶ τῶν Λυρικῶν καθόλου, Σαφοκλέους λόγου χάριν, Ἀριστοφάνους καὶ ἄλλων, πλὴν Πινδάρου, ἡ χάρις πάντως ὑπάρχει. Χαρακτήρ δὲ τῶν θεολόγων καὶ φιλοσοφούντων ποιητῶν, Ἡσιόδου, φέρ' εἰπεῖν, Αἰσχύλου, Πινδάρου, ἡ μεγαλοπρέπειά ἐστι καὶ τὸ ὕψος. Χαρακτήρ δὲ τῶν ὕστερον φιλοσόφων συγγραφέων, ἀμφοτέρω τῷ χρόνῳ εἰς ἓν συγκεραθέντα, χάρις ἅμα ἐστὶ καὶ μεγαλοπρέπεια. Καὶ τοιοῦτός ἐστιν ὁ θεῖος Πλάτων, τέλειος Ἑλλήν, ὁλοσχερῇ τὸν Ἑλληνισμόν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, τρόπον τινά, κεχωνευμένην καὶ τετελειωμένην ἐμφαίνων.

Τούτων δὲ προτεθέντων τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς τοῦ Ὀμήρου ἐποποιίας καὶ τῆς μετὰ ταῦτα καθόλου ποιήσεως εἰσὶν εὐδιάγνωστα. Καὶ τῷ ὄντι. Ἡ πατριαρχικὴ ἀπλότης, ὁ ὠρχίος καὶ ἀφελὴς τῶν ἡρώων κόσμος, ὡς χαριέντως αὐτὸν περιέγραψεν ἡ καλλιθέλαδος Μοῦσα Ὀμήρου, κατὰ τὸν μῦθον ἐξέλιπεν ἅμα τῇ τῆς

Ἰλίου ἀλώσει· μετ' οὐ πολὺ δὲ ὕστερον ἄρχεται ἡ τῶν μεταναστάσεων ταραχώδης περίοδος. Καὶ δὴ λαοὶ μυριοπληθεῖς καὶ ἀρειμάνιοι ἀπὸ Ἀρκτου ἐρμώμενοι δίκην χειμάρρου κατέρχονται μέχρι τῶν νοτίων ἀκτῶν τῆς Πελοποννήσου πανταχοῦ τὸ καθεστὸς καταλύοντες καὶ πανταχοῦ τοὺς ἐγχωρίους βιάζοντες, ἵνα ζητήσωσι νέας ἐδρας. Ἡ κατάλυσις λοιπὸν τῆς παλαιᾶς τῶν ἡρώων δημοσπονδίας, ἡ ἀντικατάστασις πολιτειῶν ἀνεξαρτήτων ἀντὶ πατριαρχικῶν μοναρχιῶν, τὰ κοινωνικὰ συμφέροντα τοῦ ἀύξανομένου πολιτισμοῦ καὶ ἐν γένει τοιαύτη ταραχώδης πολιτικοῦ βίου κατὰστάσις ἀδύνατον νὰ μὴ ἐγχαράξῃ τὴν σφραγίδα αὐτῆς εἰς τὸν πνευματικὸν βίον καθόλου καὶ νὰ μὴ ἐπενέγκῃ παρομοίαν ἀλλοίωσιν καὶ εἰς τὴν ποιητικὴν φιλοκαλίαν.

Ἐν τοιοῦτοις καιροῖς ὁ δισταγμὸς καὶ ἡ ἀμφιβολία χαλαροῦσι τοὺς δεσμοὺς τῆς φιλίας καὶ τῆς ἄλλης προσωπικῆς σχέσεως. Ὁ ἄνθρωπος συνκισθάνεται τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀξίαν καὶ ἐλευθερίαν γινόμενος ἔμπειρος ἀγαθῶν καὶ κακῶν. Τὸ Γνώθι Σαυτὸν ἀποδείκνυται θεωρία καὶ πράξει ἀναπόδραστος ἀνάγκη. Τὸ δὲ πνεῦμα τὸ τέως παραδοθὲν ἀνεπιφυλάκτως εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ἤδη ἡ συμπαρασύρεται ὑπὸ τοῦ πάθους εἰς τὸν ἀγῶνα, ἡ ἐν τῇ ἰδίᾳ καρδίᾳ εὐρίσκει ἀσφαλὴ λιμένα καὶ ἡσυχίαν ἀπὸ τοῦ σάλου. Ἐνεκα τούτων λοιπὸν ἐκρηγνύει τρομερὰ συνταράσσει τὴν φύσιν τὴν Ἑλληνικὴν, ὅν τρόπον μέγας σεισμὸς ἀνακλονεῖ αὐτανδρὸν πολιτείαν. Καὶ ἰδοὺ ὁ Οὐρανὸς συγκλονεῖται, σαλεύεται, διαπληκτιζόμενος ταῦτοχρόνως ὑπὸ τε τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, ὑπὸ τε τῆς δραματικῆς καὶ ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας. Γιγαντομαχία ἤδη πραγματικὴ γίγνεται ἐν Ἀθήναις ἀναμέσον ἐπουρανίων δυνάμεων καὶ δυνάμεων ἐπιγείων.

Ἐν Ἑλλάδι λοιπὸν οὐκέτι ἐστὶν αὐτόματος ἀγαλλίασις. Ἡ ἀμέριμνος εὐθυμία τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἐκπνέει διὰ παντὸς εἰς τὰ χεῖλη τῆς καλλιβλεφάρου παρθένου.

Ἀναλογισμοὶ κρύφιοι ἀροτριῶσι τὸ μέτω-
πόν της καὶ θυμοδακὲς πάθος κατασπα-
ράσσει τὸ κηῶδες αὐτῆς στήθος!

«ὦ πόλοι, ἢ μέγα πένθος Ἀχαιῖδα
γαῖαν ἰκάνει!» (1)

Ἐκτοτε νέφος βαθμηδὸν ἐπιμελαινόμενον
ἐπισκιάζει τὸ ἔως τότε μειδιάσαν στερέω-
μα τῆς Ἑλλάδος. Ἀχλὺς, πρόδρομος κα-
ταιγίδος, διαλύει τὰς ὀμπγύρεις. Δυσθυμία,
κατήφεια, ἀπορίαί πιέζουσι τὰς καρδίας ἀ-
πάντων. Ἀντὶ ἤχων ἀρειμανίων καὶ ὕμνων
θυρίων καὶ φιλονείκων ἐρεθισμάτων ἡ λύρα
ἐκπέμπει ἤδη περιπαθεῖς μελωδίας, ἐλέγους
ἐρωτικούς ἀποπνέοντας τὴν μελαγχολίαν
καὶ προκαλοῦντας τὸ ἔλεος, τὴν ἀγάπην,
ἐκφέρει στεναγμούς, γογγυσμούς θωπεύον-
τας μὲν καὶ ἀποκοιμίζοντας τὰ ἀνήμερα
πάθη, συνεπάγοντας ὅμως τὴν συντριβὴν
τῆς καρδίας.

Ἡ λυρική ποίησις πρόδρομος γενομένη
δραματικῆς ἀνακινήσεως ὑφίσταται ἤδη τὴν
τροπὴν ἐκείνην, ἥτις ὑποσκάπτει τὴν θεο-
κρατικὴν παράδοσιν, περιφρονεῖ τὰ δόγμα-
τα καὶ ἀναγορεύει πολίτην αὐτεξούσιον, τὸν
ἀπ.δοῦν ἄνθρωπον. Ἡ Ἑλλὰς ἀποθέτουσα
τὰς ὀχληρὰς αὐτῆς ἀναμνήσεις καὶ εἰς ἐ-
πιθυμίας νέας ἀφιεμένη ἐνωτίζεται, ὡς περ
νεῆανις ἐρωτόληπτος, φθόγγους τρυφερότη-
τος, ἀνθρωποπαθείας, ψυχικῆς θρόψεως. Οἱ
δὲ ποιηταὶ ἡσυχάζουσι, τὰ χρηστήρια ἀ-
πρακτοῦσι καὶ τὰ ποιητικὰ μέτρα πίπτου-
σιν εἰς ἀχρησίαν. Ἀντ' αὐτῶν δ' ἀναφαί-
νονται πεζογράφοι, κριτικοί, γραμματικοί,
σμήνος φιλοσόφων μεστῶν χλεύης, πικρίας
καὶ εἰρωνείας, δι' ὧν οὗτοι οὐ παύουσιν ὑ-
ποσκάπτοντες πάσης δοξασίας τὰς βάσεις.
Καὶ τέλος ἡ μὲν Ἑλληνικὴ αὐτονομία ὀλο-
φύρεται εἰς τὰς ἀλύτεις τῆς Ρώμης! ἡ δὲ
κοινωνία ἐν γένει διαπλέουσα θάλασσαν ἀ-
μηχανίας κυμαίνεται ὡς ἀπήδαλον σκάφος!
Ἀλλ' αἴφνης νέος καὶ φεγγερόβλος ἀστήρ ἀ-
νατέλλει καταυγάζων τὸν Οὐρανὸν τῆς
Ἑλλάδος κατὰ προσγεωσμένον ἀστρονομι-
κὸν ρυθμὸν, καὶ παρευθὺς διασκορπίζεται ἡ

ἀχλὺς, διασκεδάννυνται τὰ νέφη. Πρὸς τοὺς
ἀπηλπισμένους λοιπὸν Ἑλλη.ας ὁ ἐπίγειος
Βίος, τὰ Πάθη καὶ ἡ Ἀνάστασις τῆς Θε-
όγητος ἀνθρωπίνην σάρκα περιβληθείσης εἶ-
ναι σωτήριον μεγαλόργημα, εἶναι θαῦμα
θαυμάτων τῷ ὄντι μετέχον σύναμα Ἐπο-
ποιῆς τε καὶ Τραγωδίας, ποιούμενον σύμ-
βολον ἐπὶ Σταυροῦ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος
πάθη, διατυποῦν τὰς τῶν αἰώνων περιπε-
τείας, ὑποκαλύπτει τῆς λογικῆς πλάσεως
τὴν ἐξαγόρασιν καὶ εὐαγγελίζον τὸ αἶσιον
τέρμα τῶν ἀνθρωπίνων ἀγωνισμάτων.

Ὁ χριστιανισμὸς ἐπικυροῖ τὰς προμηνύ-
σεις τῆς Ἐποποιῆς, τῆς Δραματικῆς, τῆς
Φιλοσοφίας. (1) Ἀποκηρύττει τὴν πολυαρ-
χίαν τῶν Θεῶν, προχειρίζεται ἡγεμόνα τῆς
λογικῆς πολιτείας, τὸν ἄνθρωπον. Ἐπὶ δὲ
τοῦ θρόνου τῆς ἰδίας αὐτῆς συνειδήσεως ἡ
ἀνθρωπότης ἐγκαθιδρυθεῖσα ἀναγορεύεται
ἐπίγειος Θεός. Γενικὴ λοιπὸν ἡ καταστροφή.
Ἀνατροπὴ σεβασμάτων, κατεδάφισις Σχο-
λῶν, ἀνάπλασις ποιήσεως, ἱστορίας, δια-
λέκτων, δικαίου. Τὰ πάντα κινά. Ἐντεῦ-
θεν δὲ ἡ ἐκπτώσις τοῦ μυθολογικοῦ ἰδανι-
κοῦ, καὶ ἡ ἀναγόρευσις ἄλλου τινὸς νέου ἀ-
συγκρίτως ἐντελεστερέου, οὐχὶ ἀπλῶς Ἀτ-
τικοῦ, ἢ ἐν γένει Ἑλληνικοῦ, ἀλλὰ τοῦναν-
τίον οἰκουμενικοῦ καθόλου, τοῦ χριστιανι-
κοῦ ἰδανικοῦ!

Διὸ ἡ μυθοπλαστικὴ τῆς Ἑλληνικῆς πε-
ρινοίας ἐξουσία ὑποχωρεῖ εἰς τὸ κράτος τῆς
ὀριζομένης πραγματικότητος. Ἡ ὑπαρκτὴ
ἀλήθεια ἀπολακτίζει τὸν μῦθον. Ἡ ἐπο-
ποιῖα προβάτα εἰς ὑψηλὸν βαθμὸν τελειό-
τητος ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἤρξατο κατὰ μικρὸν
παρακμάζουσα κατὰ φυσικὸν τινα νόμον,

(1) Κλήμ. Ἀλεξανδ. Στρωματ. 1, 5, σελ.
334. Ἦν μὲν οὖν πρὸ τῆς τοῦ Κυρίου πα-
ρουσίας εἰς δικαιοσύνην Ἑλλησιν ἀναγκαία
ἡ φιλοσοφία ἐπαιδαγώγει γὰρ καὶ
αὐτὴ τὸ Ἑλληνικόν, ὡς ὁ νόμος τοῦς Ἑβραί-
ους, εἰς Χριστόν. Προπαρασκευάζει τοίνυν ἡ
φιλοσοφία προσδοποιοῦσα τὸν ὑπὸ Χριστοῦ
τελειούμενον· πάντων μὲν γὰρ αἵτως τῶν
καλῶν ὁ Θεός.

(1) Ὀμήρ. Ἰλ. Α, 254.

ἄτε δεομένη μυθοπλαστικῆς καὶ τερατώ-
δους μεγαλειότητος. Ὁ δὲ ποιητής, ἐπὶ τὴν
ἀθρόuben ἀντίληψιν τοῦ τε ἐξωτερικοῦ κό-
σμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ συμβαινόντων περι-
γρήφων, ὁ ποιητής, ὁ διανοήματα ἐξαγ-
γέλλων οὐχὶ ἴδια καὶ προσωπικά, ἀλλὰ
διανοήματα καθολικὸν κύρος ἔχοντα καὶ
διὰ τῆς συγγενείας αὐτῶν συναρμολογούμε-
να, σιγᾷ παρευθὺς, ὁπόταν ἡ τῶν κομμά-
των ἕρις τὸ καθεστὸς ἀνατρέπη καὶ διαλύη
τὴν μεταξὺ τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐξωτε-
ρικοῦ κόσμου ὁρισταμένην συμφωνίαν.

Ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν ἐξάγεται ὅτι
μετὰ τὸν Ὅμηρον οὐδεὶς οὔτε ἡμέτερος,
οὔδ' ἀλλότριος, οὔτε ἀρχαῖος, οὔτε νεώτε-
ρος, οὐδεὶς, λέγω, ἄλλος ἀναφανήσεται μέ-
γας ἐποποιὸς δυνάμενος νὰ ποιήσῃ τὴν αὐ-
τοφυᾶ πρωτοτυπίαν τῆς Ἰλιάδος. Καὶ ἂν
ὑπῆρξέ τις ποιητής, ἐποποιὸς, τὰ ἔργα αὐ-
τοῦ δὲν εἶναι πάντως, ὥς ἡ μεγάλη τῆς
ἡρωϊκῆς τοῦ Ὁμήρου ἐποποιΐας· διότι διὰ
τὴν δημιουργίαν τοιαύτης ἀπαιτεῖται τις
πολιὰ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀρχαιο-
της, ὅπως μεγαλυνθῶσι πράξεις καὶ χα-
ρακτῆρες ἄξιοι τῶν ὑψηλῶν ἐμπνεύσεων τῆς
Θεᾶς Καλλιόπης. Ἡ Ἰλιάς λοιπὸν καὶ ἡ
Ὀδύσσεια θέλουσι μείνει θυγατέρες τῆς ἐ-
πικῆς ποιήσεως μονογενεῖς, ὥς περ αἱ πυρ-
μίδες τῆς Αἰγύπτου διατελοῦσιν ἀμετρόβιοι
καὶ μεμονωμέναι ἐν μέσῳ τῆς ἐρήμου.

Ὁ Ὅμηρος λοιπὸν «ἡμέτερος δὴ κείνος
ὁ χρύσεος πολιήτης», ὡς δημιουργὸς με-
γάλῃς ἡρωϊκῆς ἐποποιΐας, ὥς ἐποποιὸς, εἶ-
ναι ἀνέφικτος, μοναδικὸς τοῖς Ἑλλήσι λό-
γῳ τε καὶ ἔργῳ σύμβολον ἐνότητος αὐτοῖς
γενόμενος, εἶναι θεὸς ἀνὴρ ἐν παντί τῶν
ἀνθρώπων τῷ γένει,

«Ὅϊος θνητοῖσιν δέμας εἶκελος, οὐ γέ-
ννημα.» (1)

Λίαν δὲ προσφυῶς ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν ὁ Ἀν-
τίπατρος τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο,

Εὖρε γῆσις, μόλις εὖρε, τεκοῦσα δ'
ἐπαύσατο μόχθων

εἰς *Ἔρα Μοῦρον* Ὁμηρον ἄλλῃ γρὲν

ψασα μεροινήν.

Τὰ δὲ ποιήματα αὐτοῦ μεγάλως ἐπέ-
δρασαν ἐπὶ τε τὴν πορείαν τοῦ Ἑλληνικοῦ
πολιτισμοῦ καὶ ἐπὶ τὴν τῶν Εὐρωπαίων
καλλιτεχνικὴν διάπλασιν, ἄτε ὑπάρχοντα
πηγὴ ἀνεξάντλητος εἰς τε τὴν ποίησιν καὶ
τὴν τέχνην. Ὡς παράδειγμα δὲ ἀναφέρω
καὶ μόνον τοῦτο, ὅτι ἡ Ἰλιάς τοῦ Ὁμήρου
ἦτο τὸ πρῶτον μάθημα τοῦ υἱοῦ τοῦ Φι-
λίππου, τοῦ ἀνδρὸς δηλονότι ἐκείνου, ὅστις

«Ἀμφότερον, βασιλεὺς τ' ἀγαθός,

κρατερός τ' αἰχμητής,» (1)

ἦτο, τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, καὶ τὸ ποί-
ημα τοῦτο, ὥς γνωστὸν, ἔμεινε πάντοτε
ἀγαπητὸν ἐφόδιον εἰς τὸν ἥρωα Μακεδόνα.

Καὶ ὁμῶς, Κύριοι, ἐκ τῶν ἐνδόξων ἀν-
δρῶν εἴτε κατὰ πόλεμον, εἴτε κατὰ σοφί-
αν, εἴτε καθ' οἷονδήποτε πλεονέκτημα ἄλ-
λο, τοσαῦτον ἐλλείπουσιν οἱ κατήγοροι, ὅ-
σον ἀπὸ τοῦ φωτὸς ἡ σκιά. Οὕτω δὲ μετὰ
τῶν ἀειμνήτων ὀνομάτων τῶν ἐνδόξων
ἀνδρῶν δυστυχῶς διέρχονται τοὺς αἰῶνας
καὶ τὰ τῶν κατηγορῶν. Ἀγνωστοὶ βεβαίως
ἤθελον μείνει οἱ περὶ τὸν Ζωῖλον ἄνευ τῶν
καθ' Ὁμήρου κατηγοριῶν. Ὅτι δὲ πάλιν
οὐ μόνον περὶ τὸ καλὸν καὶ ὑψηλόν, ἀλλὰ
καὶ ἡ περὶ τὸ ἀληθὲς καὶ ἱστορικὸν ἄγαν
Κριτικὴ εἰς πολλὰς ὑπόκειται ἀμφισβητή-
σεις, εἶναι βεβαίως καὶ τὸ τοῦ Ὁμήρου. Δι-
ότι τοσαύτη καὶ τηλικαύτη ἐστὶ περὶ αὐ-
τοῦ διαφωνία παλαιῶν τε καὶ νεωτέρων

«Τίς; πόθεν ἦν ἀνδρῶν; πόθι δὴ

πόλις; ἢ δὲ τοκῆς;» (2)

ὥς τε ἐν ἀμφιβολίᾳ τις κεῖται τί περὶ αὐτῶν
νὰ πιστεῦσῃ. Οἱ περὶ τὸν Βαρνέσιον, λόγου
χάριν (ἵνα παραλείπω τοὺς ἄλλους), κατὰ
τὴν φράσιν ἐβραΐζοντες, ἀφοῦ ἐπὶ τεσσα-
ράκοντα ὅλα ἔτη τὸν Ὅμηρον ἐμελέτησαν
καὶ ἐν ἔτει 1711 τύποις αὐτὸν ἐξέδωσαν,
ἀνεκάλυψαν ἐπὶ τέλους πρᾶγμα ἄξιον τῷ
ὄντι τῆς πολυχρονίου αὐτῶν μελέτης· ὅτι ὁ
Ὅμηρος ἦν αὐτόχρημα Ἑβραῖος, ὥς δηλοῖ

(1) Ὁμήρ. Ἰλ. Γ, 479.

(2) Αὐτ. Ὀδυσ. Α, 170.

(4) Κλήμ. Ἀλεξ. Στρωμ. V, 601.

τὸ ὄνομα Ὅμηρος, ὃπερ ἑβραϊκῶς ἀναγινωσκόμενον, ἦτοι ἐκ δεξιῶν πρὸς τ' ἀριστερά, εἶναι Σόρεμος, Σόλεμος, Σόλομος, ἦτοι Σολομών, καὶ συνέγραψεν ἑβραϊκὴν ἱστορίαν ἐν Ἰλιάδι καὶ Ὀδυσσεΐᾳ, ἥτις ἐστὶν ἡ πρώτη Ἀποκάλυψις. (1)

Εἶσιν ὁμῶς καὶ τινες τῶν ἐξουνοστάτων φιλολόγων, οἵτινες ἐν πᾶσι μὲν εἰσι θαυμαστοὶ ἐπὶ τε ἱστορικῇ ἀκριθείᾳ καὶ ἐπὶ πολυμαθείᾳ, ἀλλ' ἐγνωμάτευσαν ὅτι ὁ τῶν Ἰωνῶν ἀοιδῶν κορυφαῖος καὶ μεγαλοφύεστατος Ὅμηρος κατέπιεν ὡς μυθικὸς ἦρως διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ σύμπαντας τοὺς ἄλλους ἀοιδούς καὶ οὕτως ἐκλόνισαν τὰς περὶ τοῦ ἱστορικοῦ, τοῦ Σμυρναίου Ὁμήρου, αὐτῶν πεποιθήσεις. Βεβαίως τὸ μέγα ὄνομα τῶν πολλὰ τε καλὰ τε εἰδότην περιπύστων ἄλλως τούτων συγγραφέων ἐπιβάλλει εἰς πάντα ἄνθρωπον σιωπὴν. Ἀλλ' ἐπίσης βέβαιον εἶναι ὅτι καὶ τὰ μεγάλα ὀνόματα πολλάκις ὁμοιάζουσι τὴν ὑπερβολικὴν τοῦ ἡλίου λάμψιν, εἰς τὴν ὁποῖαν οἱ τολμῶντες ἀντιβλέπειν καὶ αὐτοὶ σκοτίζονται καὶ τὰ περὶ αὐτοὺς οὐχὶ καθαρῶς ὁρῶσι. Τούτης δὲ παρερχομένης καὶ ὁ σκοτασμὸς παρέρχεται καὶ τὰ πράγματα φαίνονται ὡς ὑπάρχουσιν.

Ἀλλ' ἡμεῖς τούτους πάντες χαίρειν ἔσσαντες ἐμμένωμεν εἰς τὰ πάτρια ἔχοντες πάντοτε ἀνά χειρας πρόχειρον διασκέδασιν καὶ ἀναψυχὴν τὸν πρώτιστον πάντων τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ποιητῶν ποιητὴν, τὸν γηραιὸν, τὸν Μελισσηγενῆ Ὅμηρον, ὅστις δημιουργὸς ποιήσεως γενόμενος παρέδωκεν ἀθρώως τε καὶ αὐτεπαγγέλτως εἰς τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ πᾶν ὅ,τι μέγα ὑπῆρχεν ἐν τῷ τότε αἰῶνι, διὰ δὲ τὴν ἐνάργειαν καὶ ζωηράν ἀλήθειαν αὐτοῦ ἐν τοῖς ἔπεσι, τὴν ἐναρμόνιον συμμετρίαν ἐν τῇ παιδρᾷ θεωρίᾳ περὶ τοῦ βίου, τὴν μεγίστην καθαρότητα τῆς νοήσεως ἐν τῇ τέχνῃ ἀναπτυσσομένης αἰέποτε μετὰ τοσαύτης παιδικῆς ἀπλότητος καὶ δυνάμεως τῆς δημιουργικῆς

φαντασίας, τοὺς μὲν νέους εὐφραίνει καὶ καταθέλγει, περπυθεῖ δὲ καὶ πῶς διατρέφει τὴν ἐπελθοῦσαν γεροντικὴν ἡλικίαν διδασκόμενος τοῖς φιλομήροις. Ἐχοντες δὲ ἐν ἡμῖν τὸν Ὅμηρον πᾶν πρόπαν ἡμᾶς, εἰς ὃν ἐποδίδεται ὑφ' ἀπάντων τὸ ποιητικὸν γένος δικαίως διὰ τε τὸ περισκτικόν, τὸ αὐτόματον καὶ τὸ χάριεν τῆς ποιήσεως αὐτοῦ, ἐμπνέωμεν πρὸς τοὺς ἄλλους τὸν ἄγιον ἐνθουσιασμόν καὶ τὴν κατὰ Πλάτωνα θείαν μαγίαν ὑπὲρ τῶν διδόμενων αὐτοῦ ποιημάτων, ἅτινα περιέχουσι τὴν ὅλην ἀκμὴν τῆς φύσεως καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τῆς δημοτικῆς ποιήσεως, ἐπὶ τῶν ὁποίων πνέει αὔρα τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς εὐγενείας ὑψουμένης ὑπεράνω τῆς δυνάμεως τῆς καθ' αἰσθησὶν ὁρμῆς, καὶ τὰ ὁποῖα ἐν γένει ἐφθασαν εἰς ἀληθὴ τεχνικὴν τελειότητα.

Ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἐπῶν αὐτοῦ ἀχώριστον δεικνύουσα τὴν δόξαν τοῦ ἀοιδοῦ ἐκ τῆς δόξης τῆς Ἰωνίας, ἐκ τοῦ κλέους τῆς Ἑλλάδος, καὶ τὴν ἀρχαίαν εὐκλειαν τῆς ἡμετέρας Πατρίδος θέλει ἀναπολεῖ εἰς τὸν νοῦν ἡμῶν καὶ εἰς αἰσιώτερον μέλλον ἡμᾶς θέλει ἀναρριπίζει. Ἐκ τοῦ ἀκηράτου λειμῶνος αὐτοῦ τε καὶ τῶν λοιπῶν ἐνδόξων Προγόνων ἔχομεν ἀμαράντους νὰ πλέξωμεν στεφάνους τῆς ψυχῆς ἡμῶν καὶ νὰ ἀρυσθῶμεν τὴν ἀρίστην καλλιρρημοσύνην, ἣν θηρεύει ἡ πάμμουσος τῆς Ἑλλάδος φωνή, ἥτις καὶ νεκρὰ νομιζομένη διασώζει ἀκμαίαν τὴν μορφωτικὴν αὐτῆς δύναμιν, οὔτε φθίνουσα, οὔτε εὐρωτιῶσα, ἀλλ' ἀγλαοὺς καρποὺς ἀποφέρουσα πάντοτε, καὶ διατελοῦσα ἔφθιτος, ἀκαταπόνητος καὶ

«ἡ μάλα ἀθάνατος καὶ ἀγήρως ἡματα πάντα.» (1)

Ὁ Ὅμηρος, περὶ οὗ, εἰ καὶ πολλὰ πολυλαχοῦ παρὰ πολλῶν πολλάκις ἐλέχθησαν, οὐδέποτε ὁμῶς ἱκανὰ καὶ κατ' ἀξίαν ρηθήσονται, γέμει αἰσθημάτων γενναίων καὶ ἡρωϊκοῦ θάρρους. Παρ' αὐτῷ παρὰ τὴν ἀφήγησιν τῶν πράξεων τῶν ἡρώων, αἵτινες κλονίζουσι τὰς ἰσας τῆς φιλοτίμου νεότητος,

(1) I. Barnesi l' *Iliade d' Omero* vulgata. I, Tom. in Padova, 1798, p. 84.

(1) Ὅμηρ. Ἰλ. Θ. 539.

θέλομεν ἀπκντήσαι μυριοτρόπως ἐκδηλουμένην τὴν ἔννοιαν τῆς καλλονῆς καὶ τῆς χάριτος, θαυμασίαν καὶ ποικιλωτάτην χρῆσιν τῆς ἐμφύχου καὶ ἀψύχου φύσεως, ποταμῶν, νεφῶν, ὀρέων, λήνων, ἀνθέων, μελισσῶν καὶ ἄλλων ἐν ταῖς παραβολαῖς αὐτοῦ, πολλαχοῦ δὲ εὐφρεστάτην εἰρωνείαν καὶ ἐν πᾶσι τούτοις θέλομεν ἐννοήσαι βεβαίως ὅτι ὁ Ὅμηρος μετεχειρίζετο γλῶσσαν καταληπτὴν καὶ δημώδη καὶ ἐποίει κατ' ἐθνικὸν αἶσθημα· διότι, εἶγε οἱ ἀκροαταὶ αὐτοῦ καὶ ἀναγνώσται οὐδαμῶς διετίθεντο ὑπὸ τοιούτων εἰκόνων καὶ ἐντυπώσεων, βεβαίως δὲν ἤθελον διατηρήσαι ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ τὰ ποιήματά του. Μεταξὺ δὲ τῶν πλείστων ὁσων καλῶν τῶν ἐν τοῖς ἔπεσιν ὑπαρχόντων Ὅμηρου θέλομεν εὐρεῖν τὸ γλυκύτατον αἶσθημα τῆς πατρικῆς καὶ μητρικῆς στοργῆς, τὸ καταγρυχτικώτατον αἶσθημα τῆς συζυγικῆς πίστεως, τὸ εὐγενικώτατον αἶσθημα τῆς εἰλικρινοῦς φιλίας καὶ μετ' αὐτῶν πάντως θέλομεν ἐφαρμόζει πανταχοῦ καὶ πάντοτε τὸ κάλλιστον, τὸ χρυσοῦν, τὸ θεῖον παράγγελλμα :

«Εἰς οἷονθε ἄριστος ἀμύγεσθαι περὶ
Πάτρης.» (1)

Εἰ, ὡς ἀπογόνοις γνησίοις τῶν ἐνδόξων ἐκείνων, ἡμῖν ἐστὶν ἡδομένοις τὸ τοῦ ποιητοῦ ἐκάστοτε λέγουσι πρὸς ἑαυτοὺς τε καὶ ἐν ἀλλήλοις

«Ἡμεῖς τοι Πατέρων μέγ' ἀρεῖνορες
εὐχόμεθ' εἶναι.» (2)

(1) Ὅμηρ. Ἰλ. Μ, 243.

(2) Αὐτοθι, Δ, 405.

ΠΕΡΙ ΨΥΧΟΙΑΤΡΕΙΑΣ.

Ἐπὶ τῆς θεοκρατικῆς περιόδου τῆς Ἰατρικῆς, ἅπασαι αἱ νόσοι, καὶ δὴ καὶ αἱ τοῦ νοῦς διαταράξεις, ἐθεωροῦντο κατὰ τὸ ἑβραϊκὸν Δευτερονόμιον ὡς τσαῦται ἀπειλαὶ καὶ τιμωρίαι παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις ἀποστελλόμεναι. Ἐντεῦθεν ἡ τοῦ ἱερέως ἐπέμβασις πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν ἱερῶν νομιζομένων νόσων. Ταιαύτην πρὸ τρισχιλίων ἐτῶν ἐπρέσβευσε τὴν τῶν νόσων φύσιν ὁ ἐπὶ γῆς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἰεχωβά, ὁ Μωϋσῆς, καὶ πᾶτες οἱ μετ' αὐτὸν προφήται. Παρ' Αἰγυπτίων λαβὼν τὰς ἱατρικὰς γνώσεις καὶ αὐτὸς ὁ εἰς ἦρωα θεὸν ἀνυψωθείς Ἀσκληπιὸς θεοκρατικὴν ἐξήσκει τέχνην διὰ τῶν Ἀσκληπειῶν καὶ τῶν ἱερέων. Εἰς τὴν Πυθίαν ἀνήγαγε τὴν νομοθεσίαν αὐτοῦ καὶ ὁ τῆς Σπάρτης νομοθέτης Λυκοῦργος, ἐν ᾗ πολλαὶ ὑπῆρχον διαειθητικαὶ ἀρχαί, δι' ὧν ἔτεινε νὰ καταστήσῃ ὕγιᾶ καὶ εὐρωστα σώματα. Μόνον δὲ τὸ ἐλεύθερον τῆς δημοκρατουμένης Ἑλλάδος τέκνον, ὁ Ἰπποκράτης, γράφων ἐντὸς κοινωνίας ἡδὴ ἀνεπτυγμένης, καὶ ὡς φιλόσοφος ἱατρὸς πρὸς τὸ λογικὸν ἀποτεινόμενος ἀπεφάνετο, ὅτι οὐδεμία νόσος γίνεται ἄνευ φυσικῆς αἰτίας, καὶ ὅτι τὰ θεραπευτικὰ αὐτῆς βοηθήματα φυσικὰ εἰσὶ. Τοιοῦτοτρόπῳ καταρρίψας τὴν θεοκρατικὴν ἱατρικὴν, ἠνέωξεν ἔκτοτε εὐρὺ πρὸς τὴν ἐπιστήμην στάδιον διὰ τῶν διδασκαλιῶν τῆς πείρας καὶ τοῦ φυσικοῦ λόγου, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἡ ψυχοῖατρεία, ἀντικείμενον ἔχουσα τὰς τοῦ νοῦς διαταράξεις, ἀποσκορακίσασα τὰς περὶ αὐτῶν ἐπικρατούσας μεταφυσικὰς θεωρίας, ἠνέωξε τὴν ἀληθῆ ὁδὸν πρὸς τὸν σπουδαῖον τοῦτον τῆς ἐπιστήμης κλάδον.

Δεῖψανα τῆς θεοκρατικῆς ἱατρικῆς, ὡς καὶ λείψανα τῆς μεταφυσικῆς ἱατρείας τοῦ διατεταραγμένου νοῦς, διατηροῦνται εἰσέτι παρ' ἡμῖν αὐτοῖς. Ἀλλ' οὐχ οὕτω καὶ ὁ σοφὸς Φῶτιος· ὅτε τὸν Αὐγουστον τοῦ ἔτους 861 συνεχεῖς καὶ δεινοὶ σεισμοὶ ἐπεκράτουν ἐν τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων ἐπὶ ἡ-